

НАЦИОНАЛЕН ОСИГУРИТЕЛЕН ИНСТИТУТ
ДИРЕКЦИЯ “АНАЛИЗ, ПЛАНИРАНЕ И ПРОГНОЗИРАНЕ”
ОТДЕЛ “АНАЛИЗ И УПРАВЛЕНИЕ НА РИСКА”

**АНАЛИЗ НА ПЕНСИИТЕ ЗА ОСИГУРИТЕЛЕН
СТАЖ И ВЪЗРАСТ ЗА ПЕРИОДА 2010 – 2016 г.**

София

2017 г.

СЪДЪРЖАНИЕ

I. Промени в законодателната уредба на пенсиите за ОСВ за периода 2010 - 2016 г.....	2
1.1. Придобиване право на пенсия	2
1.2. Размер на пенсията.....	6
1.3. Осъвременяване на пенсиите	6
1.4. Минимален и максимален размер на пенсиите	7
1.5. Осигурителен доход.....	8
1.6. Избор на осигуряване за пенсия	9
II. Основни показатели за пенсиите за осигурителен стаж и възраст и пенсионерите с пенсии за осигурителен стаж и възраст за периода 2010 – 2016 г.....	9
2.1. Общо състояние	9
2.2. Новоотпуснати пенсии за осигурителен стаж и възраст	10
2.3. Среден осигурителен стаж, средна възраст и средна продължителност на получаване на лична пенсия за осигурителен стаж и възраст.....	12
2.4. Разходи за пенсии за осигурителен стаж и възраст	16
III. Резюме и заключение.....	19

Настоящият анализ е с начало 2010 г., когато започна обсъждането на съществени параметрични промени на пенсионната система в България с цел усъвършенстването ѝ, произтичащо от променените темпове на икономическия растеж, равнището на заетост/безработица, на доходите, на инфлацията, параметрите и тенденциите на демографските процеси и тяхното влияние върху социално-осигурителната система и завършва с 2016 г., с включването на последните промени в пенсионното законодателство и на наличните статистически данни на годишна база.

Основният вид пенсия, която се отпуска по българското законодателство, получава се от най-голям брой пенсионери и заема най-висок дял в разходите за пенсии на държавното обществено осигуряване (ДОО), е тази за **осигурителен стаж и възраст (ОСВ)**. Настоящият анализ показва как са се отразили законовите промени, касаещи достъпа до пенсия за осигурителен стаж и възраст и определянето на нейния размер върху броя, размера и разходите за пенсии за осигурителен стаж и възраст за периода 2010 - 2016 г.

I. Промени в законодателната уредба на пенсиите за ОСВ за периода 2010 - 2016 г.

1.1. Придобиване право на пенсия

От началото на 2000 г. се промениха условията за пенсиониране с пенсия за осигурителен стаж и възраст, като се въведе т. нар. "точкова система". Характерна особеност на точковата система за пенсиониране бе, че при недостигащ осигурителен стаж той можеше да се компенсира с възраст. Със законодателните промени, в сила от 1 януари 2011 г., точковата система за пенсиониране отпадна и се въведе кумулативно условие за придобиване право на **пенсия за осигурителен стаж и възраст по чл. 68, ал. 1-2 от КСО** – навършване на 60-годишна възраст от жените и 63-годишна възраст от мъжете и осигурителен стаж 34 години за жените и 37 години за мъжете. Беше предвидено от 31 декември 2011 г. осигурителният стаж да се увеличава от първия ден на всяка следваща календарна година с 4 месеца за двата пола до достигане на 37 години за жените и 40 години за мъжете, а от 31 декември 2020 г. възрастта да се увеличава от първия ден на всяка следваща календарна година с 6 месеца за двата пола до достигане на 63-годишна възраст за жените и 65-годишна възраст за мъжете. Изискването за наличие на сбор от стаж и възраст остана да се прилага само в случаите на пенсиониране при условията на § 4, ал. 1, 2 и 3 от ПЗР за лицата, които са работили при тежки и вредни условия на труд.

С последвалите скоро след това законодателни промени (в сила от 1 януари 2012 г.) възрастта започна да нараства от 31 декември 2011 г. с по 4 месеца на година до достигане на възраст от 63 години за жените и 65 години за мъжете. От същата дата осигурителният стаж се увеличава от първия ден на всяка следваща календарна година с 4 месеца за двата пола до достигане на 37 години за жените и 40 години за мъжете.

През 2014 г. първоначално предвиденото покачване на изискуемата възраст и осигурителния стаж, необходими за отпускане на пенсия за ОСВ по чл. 68, ал. 1-2 от КСО, бе спряно за една година цел осигуряване на времевы толеранс за търсене на по-балансирано решение относно критериите за пенсиониране. През 2015 г. необходимата възраст се запази на нивата от предходните две години, а осигурителният стаж се увеличи с по 4 месеца за двата пола.

През 2016 г. реформата в пенсионната система беше продължена. Съгласно изменената разпоредба на чл. 68, ал. 1-2, право на пенсия за осигурителен стаж и възраст през 2016 г. се придобива при навършена възраст 60 години и 10 месеца от жените и 63 години и 10 месеца от мъжете и осигурителен стаж 35 години и 2 месеца за жените и 38 години и 2 месеца за мъжете. От 31 декември 2016 г. възрастта се увеличава от първия ден на всяка следваща календарна година, както следва: до 31 декември 2029 г. възрастта за жените се увеличава с по 2 месеца за всяка календарна година, а от 1 януари 2030 г. – с по 3 месеца до достигане на 65-годишна възраст; до 31 декември 2017 г. възрастта за мъжете се увеличава с 2 месеца, а от 1 януари 2018 г. – с по 1 месец за всяка календарна година до достигане на 65-годишна възраст. След 31 декември 2037 г. възрастта за двата пола се обвързва с нарастването на средната продължителност на живота. От 31 декември 2016 г. осигурителният стаж се увеличава от първия ден на всяка следваща календарна година с по 2 месеца до достигане на осигурителен

стаж 37 години за жените и 40 години за мъжете.

Условията за придобиване право на пенсия за осигурителен стаж и възраст по чл. 68, ал. 1 и 2 от КСО за разглеждания период са показани в следващата таблица.

Таблица № 1 : Условия за придобиване право на пенсия за осигурителен стаж и възраст (чл. 68, ал. 1-2 от КСО) за периода 2010 – 2016 г.

Година	Възраст		Сбор от осигурителен стаж и възраст	
	Мъже	Жени	Мъже	Жени
2010	63 г.	60 г.	100	94
Година	Възраст		Осигурителен стаж	
	Мъже	Жени	Мъже	Жени
2011	63 г.	60 г.	37 г.	34 г.
2012	63 г. 4 м.	60 г. 4 м.	37 г. 4 м.	34 г. 4 м.
2013	63 г. 8 м.	60 г. 8 м.	37 г. 8 м.	34 г. 8 м.
2014	63 г. 8 м.	60 г. 8 м.	37 г. 8 м.	34 г. 8 м.
2015	63 г. 8 м.	60 г. 8 м.	38 г.	35 г.
2016	63 г. 10 м.	60 г. 10 м.	38 г. 2 м.	35 г. 2 м.

Ако лицата – мъже и жени, не отговаряха на горепосочените условия, те можеха да се пенсионира до 31 декември 2010 г. при наличие на не по-малко от 15 години осигурителен стаж, от които 12 години действителен и навършена възраст – 65 години. От 1 януари 2011 г. изискването бе лицата да имат 15 години действителен осигурителен стаж, а от 31 декември 2011 г. изискуемата възраст започна да се увеличава от първия ден на всяка следваща календарна година с 4 месеца до достигане на 67 години. През 2014 г. предвиденото покачване на възрастта бе спряно и за този вид пенсия, като минималната изискуема възраст остана на нивото от предходната година – 65 години и 8 месеца за двата пола, като същите условия на пенсиониране се запазиха и през 2015 г. (чл. 68, ал. 3 от КСО). През 2016 г., след промяната на чл. 68, ал. 3 от КСО лицата, които нямат право на пенсия по чл. 68, ал. 1 и 2 от КСО придобиват право на пенсия при навършване на възраст 65 години и 10 месеца за жените и мъжете и най-малко 15 години действителен осигурителен стаж. От 31 декември 2016 г. възрастта се увеличава от първия ден на всяка следваща календарна година с по 2 месеца до достигане на 67-годишна възраст.

От началото на 2016 г. с промените в Кодекса за социално осигуряване бе въведена възможност за отпускане на пенсия за осигурителен стаж и възраст в намален размер. Намалението е в размер 0,4% за всеки недостигащ месец до навършване от лицето на стандартната възраст за пенсиониране. Правилото на новия чл. 68а се отнася за работници, служители и държавни служители, работещи при условията на трета категория труд, които са натрупали необходимия осигурителен стаж за отпускане на пенсия по чл. 68, ал. 2 КСО, но не им достига до 12 месеца възраст. Тези лица могат по тяхно желание да се пенсионира до една година по-рано от стандартна възраст за излизане в пенсия, определена от чл. 68 ал. 1 КСО. Веднъж отпусната, пенсията по чл. 68а КСО се изплаща пожизнено в намален размер.

До 31 декември 2010 г. лицата навършили възрастта по чл. 68, ал. 1 и 2 и на които не им достигаха до 5 години осигурителен стаж за придобиване право на пенсия, имаха право да се пенсионира при закупуването на този осигурителен стаж, като една от възможностите бе внасянето на осигурителните вноски да се извършва чрез ежемесечни удържки от отпуснатата пенсия, определени в план за разсрочено плащане. От 1 януари 2011 г. отпадна възможността за разсрочено внасяне на осигурителни вноски за закупуване на осигурителен стаж, недостигащ на лицата при пенсионирането им. Лицата навършили общата възраст за пенсиониране могат да внесат осигурителни вноски за осигурителен стаж до 5 години, недостигащ им за придобиване право на пенсия по реда на чл. 68, ал. 1 и 2 от КСО еднократно, като осигурителните вноски се изчисляват с процента, определен за фонд “Пенсии” за родените преди 1 януари 1960 г. върху минималния осигурителен доход за самоосигуряващите се лица, определен със Закона за бюджета на държавното обществено осигуряване към датата на внасянето на вноските.

С влизането в сила на Кодекса за задължително обществено осигуряване (от 2003 г. – Кодекс за социално осигуряване) правото на **ранно пенсиониране на лицата, работили при условията на първа и/или втора категория труд**, се запази и се регламентира в преходните и заключителни разпоредби на КЗОО като мярка с преходен характер. Срокът на действие на трите алинеи на § 4 от ПЗР на КСО (ал. 1, 2 и 3) за ранното пенсиониране на визираните в тези разпоредби лица, работили при тежки условия на труд, беше неколккратно удължаван през годините, като последното удължаване за разглеждания период е до 31 декември 2015 г. Със законодателните промени, в сила от 1 януари 2012 г., беше предвидено от 31 декември 2011 г. минималната изискуема възраст за пенсиониране при условията на § 4, ал. 1 да се увеличава плавно от първия ден на всяка следваща календарна година с 4 месеца за жените и мъжете до достигане на 48-годишна възраст за жените и 53-годишна възраст за мъжете при първа категория труд и 53 години за жените и 58 години за мъжете при втора категория труд. През 2014 г. предвиденото покачване на възрастта бе спряно и за двата пола тя остана на нивата от преходната година, като същите условия се запазиха и през 2015 г.

С направените промени в КСО от 1 януари 2016 г. се създаде нов чл. 69б. На основание ал. 1 и 2 от него, право на ранно пенсиониране от фонд „Пенсии“ на ДОО при положен труд от първа и/или втора категория придобиват лицата, които не са придобили право на пенсия за ранно пенсиониране от професионален пенсионен фонд или са променили осигуряването си от професионален пенсионен фонд във фонд “Пенсии”. В тази група лица попадат тези, които имат категориен стаж само преди 2000 г., поради което не са осигурявани в професионален пенсионен фонд, както и такива, които имат категориен стаж – преди и след 2000 г. Лицата, които са работили 10 години при условията на първа категория труд или 15 години при условията на втора категория труд, могат да се пенсионират, ако са навършили възраст до 31 декември 2015 г. 47 години и 8 месеца за жените и 52 години и 8 месеца за мъжете за първа категория труд или 52 години и 8 месеца за жените и 57 години и 8 месеца за мъжете за втора категория труд, и ако имат сбор от осигурителен стаж и възраст 94 за жените и 100 за мъжете. От 31 декември 2015 г. възрастта за лицата, работили при условията на първа категория се увеличава от първия ден на всяка следваща календарна година с по 2 месеца за мъжете и с по 4 месеца за жените до достигане на 55-годишна възраст, а за лицата, работили при условията на втора категория труд – с по 2 месеца за мъжете и с по 4 месеца за жените до достигане на 60-годишна възраст. (Таблица № 2).

Таблица № 2 : Условия за пенсиониране по чл. 69б, ал.1 и 2 от КСО (предишен § 4, ал. 1, 2 и 3 от ПЗР на КСО) за периода 2010 – 2016 г.

Година	Възраст				Осиг. стаж (мъже и жени)		Сбор от осигурителен стаж и възраст	
	I кат. труд		II кат. труд		I кат. труд	II кат. труд	Мъже	Жени
	Мъже	Жени	Мъже	Жени				
2010	52 г.	47 г.	57 г.	52 г.	10	15	100	94
2011	52 г.	47 г.	57 г.	52 г.	10	15	100	94
2012	52 г. 4 м.	47 г. 4 м.	57 г. и 4 м.	52 г. 4 м.	10	15	100	94
2013	52 г. 8 м.	47 г. 8 м.	57 г. и 8 м.	52 г. 8 м.	10	15	100	94
2014	52 г. 8 м.	47 г. 8 м.	57 г. и 8 м.	52 г. 8 м.	10	15	100	94
2015	52 г. 8 м.	47 г. 8 м.	57 г. и 8 м.	52 г. 8 м.	10	15	100	94
2016	52 г. 10 м.	48 г.	57 г. и 10 м.	53 г.	10	15	100	94

Условията за придобиване право на пенсия по §4, ал. 2 от ПЗР на КСО в сила от 01.01.2016 г. бяха разписани като постоянно действащи в чл. 69б, ал. 3 от КСО, и на това основание, лицата, които имат 10 години осигурителен стаж, положен при условията на чл. 104, ал. 3, могат да се пенсионират преди навършване на възрастта по чл. 68, при условие че имат сбор от възрастта и осигурителен стаж 90 и до 31 декември 2015 г. са навършили 52-годишна възраст за мъжете и 47-годишна възраст за жените. От 31 декември 2015 г. възрастта се увеличава от първия ден на всяка следваща календарна година с по 2 месеца до достигане на 55-годишна възраст за мъжете и за жените.

От 1 януари 2016 г. осигурените лица в професионален пенсионен фонд придобиват право на пенсия за ранно пенсиониране от ППФ по чл. 168 от КСО при:

- не по-малко от 10 години осигурителен стаж след 31 декември 1999 г. при условията на първа категория труд и възраст, 10 години по-ниска от възрастта им по чл. 68, ал. 1;
- не по-малко от 15 години осигурителен стаж след 31 декември 1999 г. при условията на втора категория труд или при условията на първа и втора категория труд и възраст, 5 години по-ниска от възрастта им по чл. 68, ал. 1.

По отношение условията за пенсиониране по чл. 69 от КСО на служителите от специализираните ведомства, през периода 2010 – 2016 г. също настъпиха важни промени. В съответствие с изискванията за постепенно повишаване на осигурителния стаж за пенсиониране от 1 януари 2012 г. се увеличи с две години изискуемият общ осигурителен стаж за придобиване право на пенсия от служителите от специализираните ведомства. **Военнослужещи, полицаи, следователи и други** започнаха да се пенсионира при освобождаване от служба независимо от възрастта им и при **27 години общ осигурителен стаж**, от които две трети (18 години) действително изслужени на определени длъжности и по определени закони. За част от лицата по чл. 69 от КСО, заемащи длъжности от летателният състав, парашутистите, екипажите на подводните съдове и водолазния състав и тези на длъжност „водолаз“ в ГД „ПБЗН“ на МВР остана без промяна изискването за по-нисък осигурителен стаж на посочените длъжности – 15 години.

Със ЗИД на КСО от 11.08.2015 г., в сила от 01.01.2016 г. беше променен чл. 69 от КСО, като се въведе минимално изискуема възраст от 52 години и 10 месеца за лицата по чл. 69, ал. 1, 2, 3, 5, 5а и 6 от КСО. От 31 декември 2016 г. възрастта за тези лица започва да нараства от първия ден на всяка следваща календарна година с по 2 месеца до достигане на 55-годишна възраст. За лицата заемащи длъжности от летателният състав, парашутистите, екипажите на подводните съдове и водолазния състав, и тези на длъжност „водолаз“ в ГД „ПБЗН“ на МВР, изискуемата възраст за правото им на пенсия от 01.01.2016 г. е 42 години и 10 месеца, като същата ще нараства от 1 януари на всяка следваща година с по 2 месеца до достигане на 45-годишна възраст. Отпадна изискването лицата по чл. 69 от КСО да бъдат уволнени от съответната длъжност, за да придобият право на пенсия.

От началото на 2016 г. се създаде фонд „Пенсии за лицата по чл. 69“. Приходите по него се набират от осигурителни вноски за лицата, които се пенсионира по чл. 69 от КСО, а разходите ще са за изплащане на пенсии за осигурителен стаж и възраст, пенсии за инвалидност поради общо заболяване и добавките към тях на тази категория лица, както и за осъвременяване на тези пенсии и за изплащане на помощи за профилактика и рехабилитация.

От 1 януари 2011 г. е в сила разпоредба в КСО, съгласно която **балерините, балетистите и танцьорите** в културни организации започнаха да придобиват право на пенсия за осигурителен стаж и възраст при прекратяване на трудовото правоотношение, независимо от възрастта им, ако имат 25 години осигурителен стаж на тези длъжности. От 1 януари 2016 г. за тази категория лица се въведе допълнително условие за придобиване право на пенсия – навършена възраст **42 години и 10 месеца**, която от 31 декември 2016 г. се увеличава от първия ден на всяка следваща календарна година с по 2 месеца до достигане на 45-годишна възраст. От началото на 2016 г. се отмени изискването за прекратяване на осигуряването като условие за придобиване право на пенсия.

Учителите до 31 декември 2011 г. придобиваха право на пенсия за осигурителен стаж и възраст при учителски осигурителен стаж 30 години за мъжете и 25 години за жените и 3 години по-рано от възрастта за пенсиониране по чл. 68, ал. 1 от КСО за съответната календарна година. От 31 декември 2011 г. необходимият учителски осигурителен стаж започна да се увеличава от първия ден на всяка следваща календарна година с 4 месеца до достигане на 28 години за жените и 33 години за мъжете.

От 1 януари 2013 г. правото за получаване на ранна пенсия от УчПФ започна да се преценява спрямо индивидуалната възраст за пенсиониране на лицето, а не спрямо универсалната възраст, посочена в чл. 68, ал. 1 от КСО. След промяната право на ранна учителска пенсия започна да се придобива до 3 години, преди лицето да навърши пенсионната възраст, на която то би имало право на пенсия за осигурителен стаж и възраст от фонд “Пенсии” на ДОО.

През 2014 г. ежегодното покачване на изискуемия осигурителен стаж за учителска пенсия бе отменено и той остана на нивата от предходната година – съответно 25 години и 8 месеца за жените и 30 години и 8 месеца за мъжете, като същите условия се запазиха и през 2015 г.

Условията за придобиване право на пенсия от учителите от началото на 2016 г. се разписаха като постоянно действащи текстове в КСО (чл.69в). Учителите придобиват право на пенсия за осигурителен стаж и възраст при навършване на възраст **57 години и 10 месеца от жените и 60 години и 10 месеца от мъжете** и учителски осигурителен стаж 25 години и 8 месеца за жените и 30 години и 8 месеца за мъжете. От 31 декември 2016 г. възрастта за жените се увеличава от първия ден на всяка следваща календарна година с по 2 месеца до 31 декември 2029 г., а от 1 януари 2030 г. – с по 3 месеца, а за мъжете с по 2 месеца до 31 декември 2017 г., и от 1 януари 2018 г. – с по 1 месец до достигане на 62-годишна възраст за двата пола.

1.2. Размер на пенсията

◆ От 1 януари 2012 г. се увеличи тежестта (от 3 на 4 на сто) на годините осигурителен стаж, придобит след навършване на възрастта по чл. 68, ал. 1 от КСО, при условие, че лицата имат осигурителен стаж без превръщане повече от изискуемия за придобиване право на този вид пенсия и не им е отпусната такава. Увеличението се отнася само за тези, които са отложили пенсионирането си и имат действителен осигурителен стаж, придобит след 31 декември 2011 г.

◆ От 1 януари 2013 г. се въведе изискването за отложено пенсиониране да се зачита само осигурителният стаж положен след датата на придобиване правото на пенсията по чл. 68, ал. 1 и 2 от КСО.

◆ Друга съществена промяна по отношение определянето размера на пенсиите за ОСВ са новоприетите разпоредби на ал. 7 и 8 на чл.70 от КСО (в сила от 15.08.2015 г.). Те са свързани с регламентираното от 01.01.2015 г. право на лицата, осигурени в универсален пенсионен фонд, да променят осигуряване си от този фонд във фонд „Пенсии“, съответно фонд „Пенсии за лицата по чл. 69“ от КСО и въвеждат правила за определяне на индивидуалния коефициент. За периодите през които лицата са осигурявани в УПФ индивидуалният им коефициент се намалява на базата на съотношението между размерите на осигурителните вноски за универсален пенсионен фонд и за фонд „Пенсии“ за трета категория труд за лицата, родени преди 1 януари 1960 г. Индивидуалният коефициент не се намалява за периодите, за които натрупаните средства по индивидуалната партида на лицата в универсален пенсионен фонд са прехвърлени в „Държавния фонд за гарантиране устойчивостта на държавната пенсионна система“.

◆ Съгласно новата редакция на чл. 70, ал. 1 от КСО (в сила от 1 януари 2016 г.), размерът на пенсията се определя, като доходът, от който се изчислява пенсията, се умножи със сумата, образувана от: по процент 1,1 на сто за всяка година осигурителен стаж и съответната пропорционална част от процента за месеците осигурителен стаж. След 31 декември 2016 г. процентът за всяка година осигурителен стаж ще се определя ежегодно в Закона за бюджета на ДОО и ще се увеличава с процент равен или по-голям от процента по чл. 100, ал. 1 от КСО, до достигане на 1,5.

◆ В сила от 01.01.2016 г. преизчисляването на пенсията от осигурителен доход за друг тригодишен период преди 1 януари 1997 г., е ограничено до един път и то в рамките на 12-месечен срок от влизане в сила на разпореджанието за отпускане на пенсията.

1.3. Осъвременяване на пенсиите

◆ През периода 2010 – 2012 г. осъвременяването по чл. 100 от КСО временно беше отменено като част от мерките за ограничаване на публичните разходи през периода на икономическа криза.

◆ От 1 януари 2012 г. влезе в сила промяна в разпоредбата на чл. 100 от КСО, съгласно която отпуснатите до 31 декември на предходната година пенсии трябваше да започнат да се осъвременяват от 1 юли с решение на Надзорния съвет на Националния осигурителен институт с процент, равен на индекса на потребителските цени през предходната календарна година, с която се отмени т. нар. “швейцарско правило” и нарастването на осигурителния доход през

предходната година като фактор за осъвременяването на пенсиите.

◆ За 2013 г. пенсиите се осъвремениха, но не по реда на чл. 100 от КСО, а диференцирано според годината на отпускане. Увеличението имаше за цел да компенсира временното неприлагане на осъвременяването на пенсиите през периода 2010 – 2012 г., което беше част от мерките за ограничаване на публичните разходи през периода на икономическа криза. Всички пенсии, с изключение на несвързаните с трудова дейност, се осъвремениха от 1 април 2013 г., както следва:

- Отпуснатите с начална дата до 31 декември 2009 г. – с 9,8 на сто;
- Отпуснатите с начална дата от 1 януари до 31 декември 2010 г. – с 8,8 на сто;
- Отпуснатите с начална дата от 1 януари до 31 декември 2011 г. – с 5,7 на сто;
- Отпуснатите с начална дата от 1 януари до 31 декември 2012 г. – с 2,2 на сто.

◆ През 2014 г. се възстанови т. нар. “швейцарско правило” за осъвременяване на пенсиите. Пенсиите за трудова дейност се осъвремениха от 1 юли 2014 г. с 2,7 на сто, съгласно чл. 100 от КСО с процент равен на 50 на сто от индекса на потребителските цени и 50 на сто от нарастването на средния осигурителен доход през 2013 г.

◆ От 1 юли 2015 г. пенсиите за трудова дейност се осъвремениха с 1,9 на сто, съгласно чл. 100 от КСО с процент равен на 50 на сто от индекса на потребителските цени и 50 на сто от нарастването на средния осигурителен доход през 2014 г.

◆ От 1 юли 2016 г. пенсиите за трудова дейност бяха осъвременени по чл. 100 от КСО с 2,6 на сто.

1.4. Минимален и максимален размер на пенсиите

Минималният месечен размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст по чл. 68, ал. 1 от КСО се определя всяка година със Закона за бюджета на държавното обществено осигуряване. Размерът на пенсията за осигурителен стаж и възраст при непълнен осигурителен стаж (чл. 68, ал. 3 от КСО) не може да бъде по-нисък от 85 на сто от минималната пенсия за осигурителен стаж и възраст. Минималният размер на наследствената пенсия не може да бъде по-малък от 75 на сто от минималния размер на пенсията по чл. 68, ал. 1. Изменението на минималните размери за анализирания период е показано в следващата таблица.

Таблица № 3 : Минимални размери на пенсиите за ОСВ и максимален размер на получаваните една или повече пенсии за периода 01.01.2010 – 31.12.2016 г. (лв.)

Период	Минимален месечен размер на пенсията за ОСВ по чл. 68, ал. 1 от КСО	Минимален месечен размер на пенсията за ОСВ по чл. 68, ал. 3 от КСО	Минимален месечен размер на наследствената пенсия	Максимален размер на получаваните една или повече пенсии
01.01.2010 – 31.05.2012 г.	136,08	115,67	102,06	700,00
01.06.2012 – 31.03.2013 г.	145,00	123,25	108,75	700,00
01.04.2013 – 30.06.2014 г.	150,00	127,50	112,50	770,00
01.07.2014 – 30.06.2015 г.	154,50	131,33	115,88	840,00
01.07.2015 – 30.06.2016 г.	157,44	133,82	118,08	910,00
01.07.2016 – 31.12.2016 г.	161,38	137,17	121,04	910,00

Максималният размер на получаваните една или повече пенсии е показан в Таблица №3, а нормативните промени относно реда за определянето му в периода 2010 – 2016 г. са следните:

◆ В сила от 1 януари 2010 г. максимален размер започна да се определя за получаваните една или повече пенсии, без добавките към тях, отпуснати до 31 декември 2011 г. Преди нормативната промяна този ред на определяне на т. нар. “таван” се прилагаше за пенсиите отпуснати до 31 декември 2009 г. Начинът за определянето му остана същият – смятано от

1 юли на всяка календарна година в размер на 35 на сто от максималния осигурителен доход за предходната календарна година, определен със Закона за бюджета на държавното обществено осигуряване;

♦ От 1 януари 2011 г. “таванът” на пенсията /пенсиите, отпуснати до 31 декември 2013 г., без добавките към тях, започна да се определя на база максималния осигурителен доход за съответната календарна година, определен със ЗБДОО;

♦ От 1 януари 2013 г. максималният размер на получаваните една или повече пенсии, отпуснати до 31 декември 2013 г., без добавките към тях, започна да се определя смятано от 1 април на всяка календарна година;

♦ От 1 януари 2014 г. максималният размер на получаваните една или повече пенсии, отпуснати до 31 декември 2018 г., без добавките към тях, започна да се определя считано от 1 юли на всяка календарна година.

1.5. Осигурителен доход

Минималният и максималният месечен размер на осигурителния доход се определят със Закона за бюджета на ДОО за съответната календарна година. Промените в размерите на минималния и максималния осигурителен доход са показани в Таблица № .

За периода от 2010 до 2014 г. минималният осигурителен доход за регистрираните земеделски производители и тютюнопроизводители беше 240 лв. През 2015 г. минималният осигурителен доход за регистрираните земеделски стопани и тютюнопроизводители се повиши на 300 лв., като този размер се запази и през 2016 г.

Средният осигурителен доход (СОД) е важен показател за социалноосигурителната система не само като база за начисляване на осигурителните вноски. Като елемент на пенсионната формула, СОД служи за определяне размера на пенсиите. **Средномесечният осигурителен доход** за всички осигурени лица бележи **увеличение** с 35% за разглеждания период (от 570,33 лв. за 2010 г. на 770,07 лв. за 2016 г.).

Таблица № 4 : Размер на минималния и максималния осигурителен доход за периода 2010 – 2016 г.

Година	Максимален осигурителен доход	Минимален осигурителен доход		Среден осигурителен доход за страната, обявен от НОИ
		Работещи по трудов договор, при условията на I, II и III категория труд	Самоосигуряващи се лица	
2010	2 000 лв.	минималния осигурителен доход по основни икономически дейности и квалификационни групи професии	420 лв.	570,33 лв.
2011	2 000 лв.	минималния осигурителен доход по основни икономически дейности и квалификационни групи професии	Съобразно облагаемият им доход за 2009 г.: 1) до 5 400 лв. – 420 лв.; 2) от 5 401 лв. до 6 500 лв. – 450 лв.; 3) от 6 501 лв. до 7 500 лв. – 500 лв.; 4) над 7 500 лв. – 550 лв.	594,15 лв.
2012	2 000 лв.	минималния осигурителен доход по основни икономически дейности и квалификационни групи професии	Съобразно облагаемият им доход за 2010 г.: 1) до 5 400 лв. – 420 лв.; 2) от 5 400,01 лв. до 6 500 лв. – 450 лв.; 3) от 6 500,01 лв. до 7 500 лв. – 500 лв.; 4) над 7 500 лв. – 550 лв.	618,06 лв.
2013	2 200 лв.	минималния осигурителен доход по основни икономически дейности и квалификационни групи професии	Съобразно облагаемият им доход за 2011 г.: 1) до 5 400 лв. – 420 лв.; 2) от 5 400,01 лв. до 6 500 лв. – 450 лв.; 3) от 6 500,01 лв. до 7 500 лв. – 500 лв.; 4) над 7 500 лв. – 550 лв.	648,73 лв.
2014	2 400 лв.	минималния осигурителен доход по основни икономически дейности и квалификационни групи професии	Съобразно облагаемият им доход за 2012 г.: 1) до 5 400 лв. – 420 лв.; 2) от 5 400,01 лв. до 6 500 лв. – 450 лв.; 3) от 6 500,01 лв. до 7 500 лв. – 500 лв.; 4) над 7 500 лв. – 550 лв.	683,34 лв.
2015	2 600 лв.	минималния осигурителен доход по основни икономически дейности и квалификационни групи професии	Съобразно облагаемият им доход за 2013 г.: 1) до 5 400 лв. – 420 лв.; 2) от 5 400,01 лв. до 6 500 лв. – 450 лв.; 3) от 6 500,01 лв. до 7 500 лв. – 500 лв.; 4) над 7 500 лв. – 550 лв.	726,40 лв.
2016	2 600 лв.	минималния осигурителен доход по основни икономически дейности и квалификационни групи професии	Съобразно облагаемият им доход за 2014 г.: 1) до 5 400 лв. – 420 лв.; 2) от 5 400,01 лв. до 6 500 лв. – 450 лв.; 3) от 6 500,01 лв. до 7 500 лв. – 500 лв.; 4) над 7 500 лв. – 550 лв.	770,07 лв.

1.6. Избор на осигуряване за пенсия

Съгласно приетите през месец юли 2015 г. промени в КСО осигурените в **универсален пенсионен фонд** (УПФ) лица могат да изберат да променят осигуряването си като насочат вноските си към фонд „Пенсии“ (съответно фонд „Пенсии за лицата по чл. 69“ от КСО) на Държавното обществено осигуряване. В този случай вноската във фонд „Пенсии“, съответно фонд „Пенсии за лицата по чл. 69“ на ДОО, се увеличава с размера на осигурителната вноска за универсалния пенсионен фонд, т.е. цялата осигурителна вноска, предназначена за пенсия, започва да постъпва в държавния пенсионен фонд.

Независимо, че са променили осигуряването си във фонд „Пенсии“, съответно във фонд „Пенсии за лицата по чл. 69 от КСО“, осигурените могат отново да изберат да се осигуряват за втора пенсия в универсален пенсионен фонд. Възобновяването на осигуряването в универсален пенсионен фонд може да стане не по-рано от 1 година от промяната на осигуряването и не по-късно от 5 години преди навършване на възрастта за пенсиониране, предвидена в чл. 68, ал. 1 от КСО и при условие, че не е отпусната пенсия за ОСВ.

Лицата, които започват работа за първи път на трудов договор разполагат със срок от три месеца, за да изберат в кой универсален пенсионен фонд (УПФ) да бъдат внасяни задължителните проценти от месечния им осигурителен доход. В случай че не изберат свой универсален пенсионен фонд в рамките на тези 3 месеца, те биват разпределени служебно в един от действащите в страната пенсионни фондове, където ще постъпва и тяхната задължителна вноска за втора пенсия.

Съгласно разпоредбата на § 51, ал.1 от ПЗР на ЗИДКСО в сила от 15 август 2015 г., се създаде възможност за лицата, на които е отпусната пенсия от ДОО с начална дата до 31.12.2015 г. и с намален индивидуален коефициент, да поискат преизчисление на пенсията при условие, че в срок до 31.12.2016 г. изберат да прехвърлят натрупаните средства по индивидуалните им партии в универсален пенсионен фонд във фонд „Пенсии“, съответно фонд „Пенсии за лицата по чл. 69“ на ДОО. Към 31 декември 2016 г. броят на подадените заявления е 24 960. Броят на преизчислените пенсии е 24 373, а средното увеличение на пенсията е около 73 лв. Изразходваните средства за преизчислението на тези пенсии възлизат на около 12,0 млн. лв.

Осигурените в **професионален пенсионен фонд** лица имат право еднократно да променят осигуряването си от професионален пенсионен фонд във фонд „Пенсии“ на ДОО. В този случай осигурителната им вноска във фонд „Пенсии“ на ДОО се увеличава с размера на осигурителната вноска за професионалния пенсионен фонд. Правото може да се упражни ако на лицата не е отпусната пенсия за осигурителен стаж и възраст или професионална пенсия за ранно пенсиониране.

II. Основни показатели¹ за пенсиите за осигурителен стаж и възраст и пенсионерите с пенсии за осигурителен стаж и възраст за периода 2010 – 2016 г.

2.1. Общо състояние

В края на 2010 г. **пенсионерите, получаващи пенсия за осигурителен стаж и възраст** като **водеща**, са 1 697 197 души, а към 31.12. 2016 г. те наброяват 1 656 888 души. Броят им за 6-годишния период е намалял с 40 309 души или с 2,4%. Най-голямо е намалението в броя на пенсионерите, с пенсии по чл. 68² от КСО – с 33 925 души за периода 2010 – 2016 г. За разлика от тях, пенсионерите с пенсии по чл. 69 от КСО са се увеличили с 3 780 души за целия период, като само за последната година спрямо 2015 г. ръста е с 4,4% (4 118 души).

В края на 2010 г. **пенсиите за осигурителен стаж и възраст** (в т.ч. пенсии за ОСВ по чл. 68 и чл. 69 от КСО, както и пенсии за ОСВ по отменени закони) са 1 702 051 бр. Тук са включени всички лични и наследствени пенсии за осигурителен стаж и възраст, получавани

¹ При изчисляването на статистическите показатели за пенсиите от 2012 г. е включен и броят на пенсиите, които се отпускат и изплащат по европейски регламенти, международни договори, както и по споразумението за изплащане на български пенсии в Република Турция.

² Статистически в броя на пенсиите и пенсионерите за ОСВ по чл. 68 се включват и пенсионерите се при условията на § 4 от ПЗР на КСО до 31.12.2015 г., по чл. 69а, а от 01.01.2016 г. по чл. 68а и чл. 69б.

като първа, втора, трета и т. н. пенсия. Броят им за 6-годишния период е намалял с 41 851 пенсии или с 2,5% и в края на 2016 г. те наброяват 1 660 200.

Таблица № 5 : Брой на пенсионерите и пенсиите за осигурителен стаж и възраст за периода 2010 – 2016 г. (към 31 декември на съответната година)

Показатели	2010 г.	2011 г.	2012 г.	2013 г.	2014 г.	2015 г.	2016 г.
ПЕНСИОНЕРИ С ВОДЕЩИ ПЕНСИИ ЗА ОСИГУРИТЕЛЕН СТАЖ И ВЪЗРАСТ в т.ч.:	1 697 197	1 696 434	1 698 836	1 670 850	1 662 396	1 658 452	1 656 888
I. Пенсионери с пенсии за ОСВ по чл. 68 от КСО	1 586 246	1 587 952	1 592 009	1 566 943	1 560 133	1 556 982	1 552 321
1. Лични пенсии	1 549 849	1 552 706	1 557 396	1 533 339	1 527 877	1 525 999	1 521 778
2. Наследствени пенсии	36 397	35 246	34 613	33 604	32 256	30 983	30 543
II. Пенсионери с пенсии за ОСВ по отменени закони	16 783	14 269	12 281	10 537	8 956	7 640	6 619
1. Лични пенсии	16 623	14 128	12 152	10 420	8 851	7 552	6 550
2. Наследствени пенсии	160	141	129	117	105	88	69
III. Пенсионери с пенсии за ОСВ по чл. 69 от КСО	94 168	94 213	94 546	93 370	93 307	93 830	97 948
1. Лични пенсии	88 500	88 640	89 155	88 158	88 290	89 022	93 210
2. Наследствени пенсии	5 668	5 573	5 391	5 212	5 017	4 808	4 738
ПЕНСИИ ЗА ОСИГУРИТЕЛЕН СТАЖ И ВЪЗРАСТ в т.ч.:	1 702 051	1 701 036	1 703 060	1 674 991	1 666 300	1 662 042	1 660 200
I. Пенсии за ОСВ по чл. 68 от КСО	1 590 927	1 592 398	1 596 084	1 570 947	1 563 912	1 560 460	1 555 535
1. Лични пенсии	1 553 770	1 556 378	1 560 689	1 536 545	1 530 845	1 528 725	1 524 307
2. Наследствени пенсии	37 157	36 020	35 395	34 402	33 067	31 735	31 228
II. Пенсии за ОСВ по отменени закони	16 942	14 412	12 415	10 659	9 065	7 737	6 703
1. Лични пенсии	16 697	14 189	12 205	10 462	8 882	7 578	6 574
2. Наследствени пенсии	245	223	210	197	183	159	129
III. Пенсии за ОСВ по чл. 69 от КСО	94 182	94 226	94 561	93 385	93 323	93 845	97 962
1. Лични пенсии	88 507	88 647	89 162	88 165	88 296	89 028	93 216
2. Наследствени пенсии	5 675	5 579	5 399	5 220	5 027	4 817	4 746

За периода 2010 – 2012 г. броят на пенсиите за **осигурителен стаж и възраст по чл. 68 от КСО** леко се увеличава (от 1 590 927 към 31.12.2010 г. до 1 596 084 към 31.12.2012 г.). През следващите три години тази тенденция е прекъсната, като броят им започва да намалява и достига 1 555 535 пенсии в края на 2016 г. За целия период спада е с 35 392 пенсии.

Броят на пенсиите за **осигурителен стаж и възраст по чл. 69 от КСО** на служителите от специализираните ведомства бележи нарастване до 2012 г., когато достига 94 561. През следващите две години броят им намалява (93 385 бр. към 31.12.2013 г. и 93 323 бр. към 31.12.2014 г.). През 2015 г. тази низходяща тенденция е прекъсната и броят на пенсиите за осигурителен стаж и възраст по чл. 69 от КСО се увеличава на 93 845 бр. в края на годината. Въпреки въвеждането на минимална изискуема възраст за тази категория лица, нормативните промени в КСО свързани с отпадането на изискването за освобождаване от служба при пенсиониране, доведе до значително нарастване броя на пенсиите по чл. 69 от КСО през 2016 г., достигайки 97 962 в края на годината.

2.2. Новоотпуснати пенсии за осигурителен стаж и възраст

През 2010 г. са отпуснати общо 113 207 първи пенсии. От тях първите пенсии за осигурителен стаж и възраст са 69 435 бр. или 61,3% от всички новоотпуснати пенсии. През следващата година новоотпуснатите пенсии за ОСВ намаляват и като брой и като дял, поради отпадането от 1 януари 2011 г. на точковата система за пенсиониране, която позволяваше компенсиране на трудов стаж с възраст и прекратяването на възможността за разсрочено плащане на т. нар. “закупуване на недостигащ осигурителен стаж”. През 2012 г. тенденцията продължава вследствие повишаването от началото на годината на възрастта и стажа за придобиване право на пенсия по чл. 68 и възрастта по §4 от ПЗР на КСО с 4 месеца, като спадът

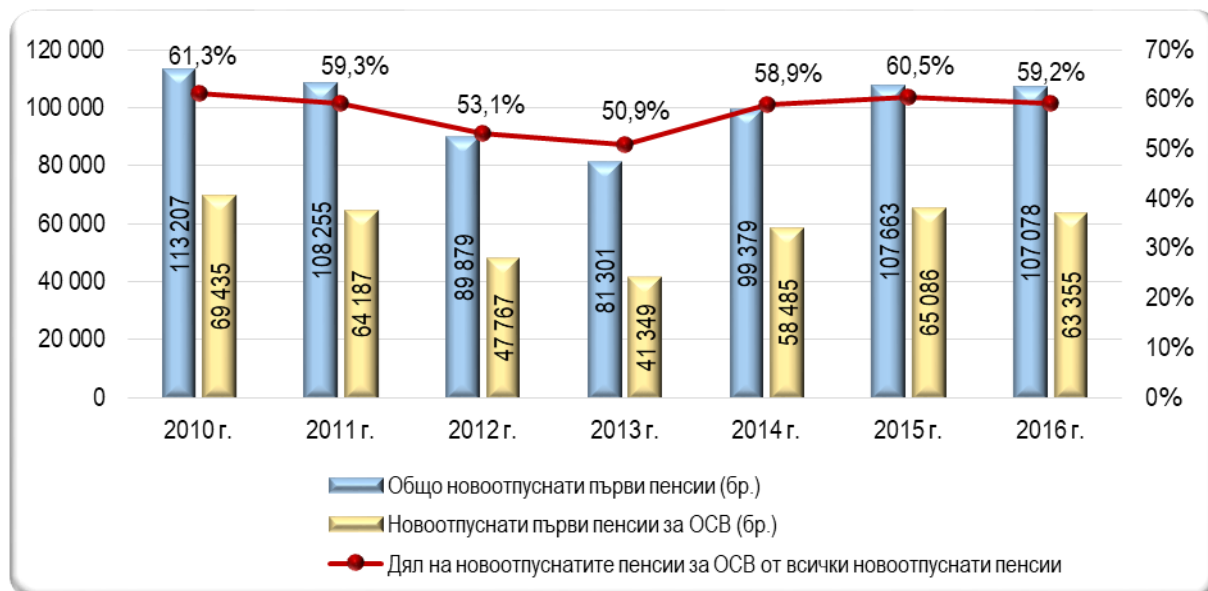
в новоотпуснатите пенсии е чувствителен. Намалението спрямо предходната година е с 16 420 бр. През 2013 г. се отчита най-ниският брой (41 349) на новоотпуснатите пенсии за ОСВ в резултат на продължаващото нарастване на изискуемите възраст и стаж, както и на въведената минимална изискуема възраст за придобиване право на пенсия от лицата, изпълнявали военна служба. Спадът спрямо предходната година е с 6 418 бр. През следващите две години от анализирания период броят и делът на новоотпуснатите пенсии за осигурителен стаж и възраст нарастват. За 2014 г. нарастването е с 41,4% (със 17 136 бр.), а основните причини за повишаването на техния брой са: задържането на условията за придобиване право на пенсия за ОСВ на нивата от 2013 г., както и отпадането на изискването за навършена минимална възраст при пенсиониране за кадрите военнослужещи по ЗОВСРБ. През 2015 г. отпуснатите първи пенсии за осигурителен стаж и възраст са 65 086 бр. или 60,5% от всички първи пенсии. Броят на новоотпуснатите пенсии за ОСВ през 2015 г. бележи ръст спрямо предходната година с 6 601 бр. или с 11,3%.

Таблица № 6 : Брой на новоотпуснатите първи пенсии за осигурителен стаж и възраст за периода 2010 – 2016 г.

Показатели	2010 г.	2011 г.	2012 г.	2013 г.	2014 г.	2015 г.	2016 г.
НОВООТПУСНАТИ ПЕНСИИ - ОБЩО	113 207	108 255	89 879	81 301	99 379	107 663	107 078
ПЕНСИИ ЗА ОСИГУРИТЕЛЕН СТАЖ И ВЪЗРАСТ в т. ч.:	69 435	64 187	47 767	41 349	58 485	65 086	63 355
I. Пенсии за ОСВ по чл. 68 от КСО	65 367	61 269	44 546	39 652	55 684	61 434	56 154
1. Лични пенсии	62 718	58 655	42 141	37 802	53 954	59 179	53 312
2. Наследствени пенсии	2 649	2 614	2 405	1 850	1 730	2 255	2 842
II. Пенсии за ОСВ по отменени закони	1	1	2	1	0	0	0
1. Лични пенсии	0	0	0	0	0	0	0
2. Наследствени пенсии	1	1	2	1	0	0	0
III. Пенсии за ОСВ по чл. 69 от КСО	4 067	2 917	3 219	1 696	2 801	3 652	7 201
1. Лични пенсии	3 672	2 517	2 829	1 472	2 561	3 312	6 693
2. Наследствени пенсии	395	400	390	224	240	340	508

През 2016 г. отпуснатите първи пенсии общо са 107 078 бр., а от тях пенсиите за осигурителен стаж и възраст – 63 355 бр. или 59,2% от всички първи пенсии. Броят на новоотпуснатите пенсии за ОСВ по чл. 68 през 2016 г. е 56 154 и бележи спад спрямо предходната година с 5 280 бр. или с 8,6%. Основната причина за намалението при новоотпуснатите пенсии е покачването на възрастта и стажа за придобиване право на пенсия с по два месеца. Новоотпуснатите пенсии за осигурителен стаж и възраст на лицата по чл. 69 от КСО са 7 201 бр. В сравнение с предходната година, когато са отпуснати 3 652 пенсии, има ръст с 3 549 бр. или увеличението е почти двукратно. Завишеният им брой е следствие от извършената нормативна промяна, която даде възможност на военнослужещите, полицаите и приравнените на тях лица, да се пенсионираат без да се изисква освобождаване от служба, съответно уволнение или прекратяване на правоотношението. Друга причина за увеличението в броя на новите пенсии на лицата от специализираните ведомства през 2016 г. е големия брой заявления за отпускане на пенсия, подадени в края на 2015 г., непосредствено преди въвеждането на минимална възраст за пенсиониране 52 години и 10 месеца за тези лица, които бяха отчетени като нови пенсионери в началото на 2016 г.

Следващата графика показва динамиката на дела на новоотпуснатите пенсии за осигурителен стаж и възраст в общата съвкупност на новоотпуснатите пенсии.

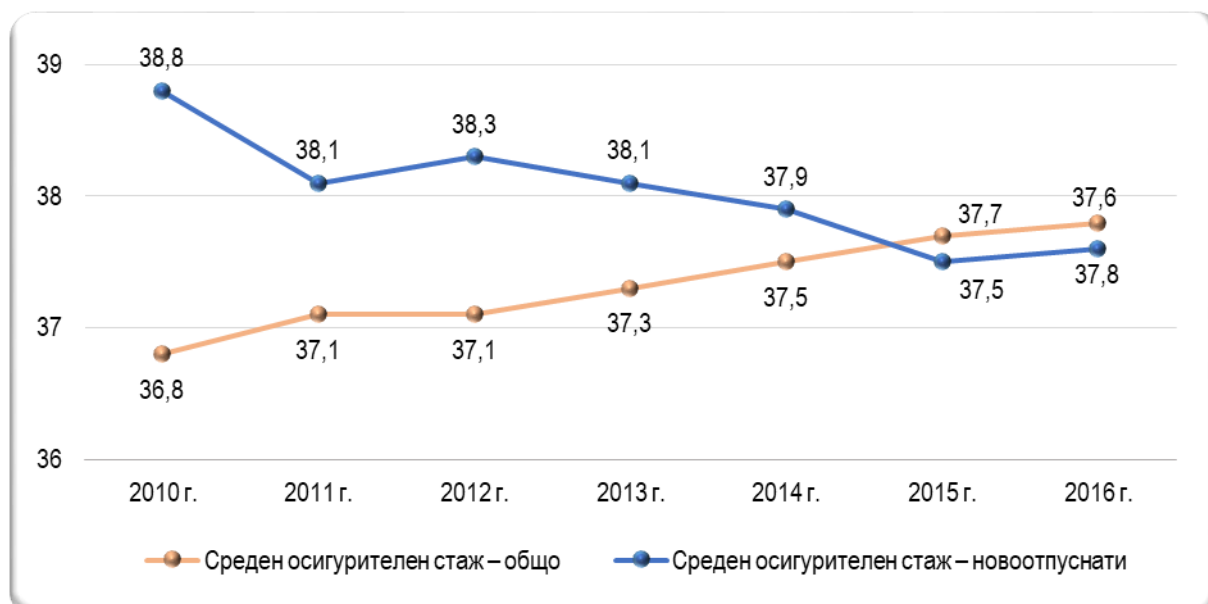
Фигура № 1 : Динамика на новоотпуснатите пенсии за периода 2010 – 2016 г.

2.3. Среден осигурителен стаж, средна възраст и средна продължителност на получаване на лична пенсия за осигурителен стаж и възраст.

2.3.1. Среден осигурителен стаж

Осигурителният стаж при пенсиите за осигурителен стаж и възраст играе основна роля, както за правото на пенсиониране, така и за определяне размера на пенсията.

Общо **средният осигурителен стаж**, превърнат към трета категория труд, при пенсионерите с лични първи пенсии за осигурителен стаж и възраст през годините на разглеждания период постепенно нараства от 36,8 години в края на 2010 г. на 37,6 години в края на 2016 г. или с 0,8 години (Фигура № 2).

Фигура № 2 : Динамика на средния осигурителен стаж на пенсионерите с лични първи пенсии за ОСВ за периода 2010 – 2016 г. (в години)

За повишаването на този показател освен нарастването на изисквания се осигурителен стаж за пенсиониране влияние оказва и ежегодното преизчисляване на голяма част от пенсиите с придобит осигурителен стаж след пенсиониране.

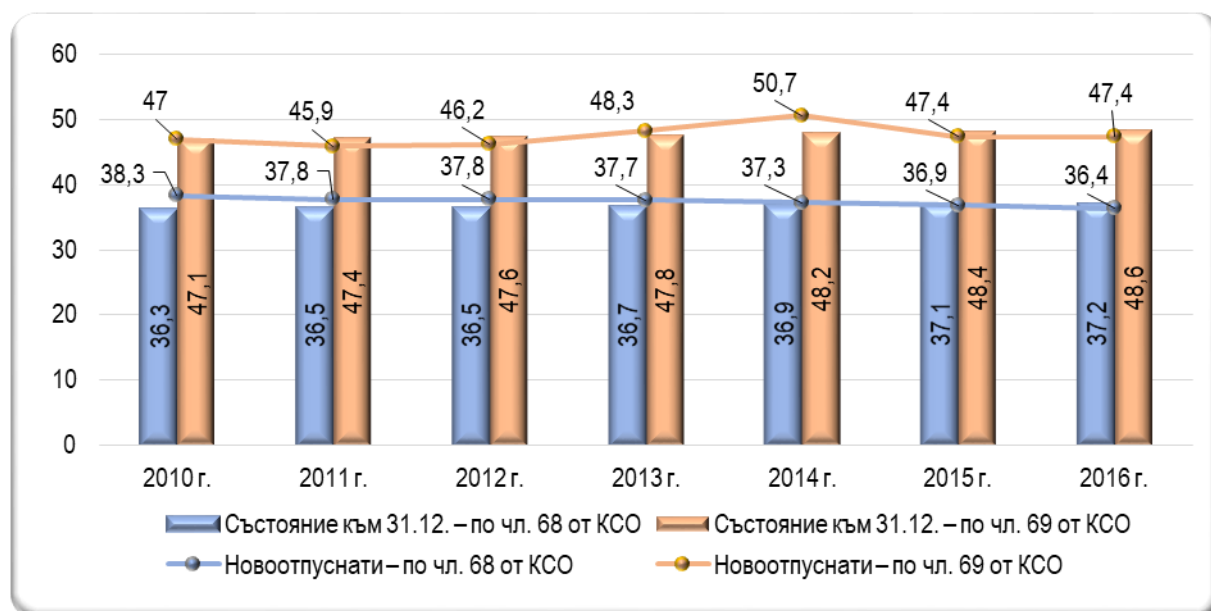
Средният осигурителен стаж при **пенсионерите с новоотпуснати пенсии** за периода

2010 – 2016 г. намалява от 38,8 години за 2010 г. на 37,8 години за 2016 г. и се дължи основно на увеличаването на дела на лицата, пенсионирани се при условията на чл. 68, ал. 3 от КСО, за които се изисква 15 години действителен осигурителен стаж.

За получаващите **пенсия за осигурителен стаж и възраст по чл. 68 от КСО** средният осигурителен стаж в края на 2010 г. е 36,3 години и плавно се покачва до 37,2 години в края на 2016 г. Същата тенденция се наблюдава и при **пенсиониралите се при условията на чл. 69 от КСО** – от 47,1 години в края на 2010 г. осигурителният стаж се покачва на 48,6 години в края на 2016 г.

Средният осигурителен стаж на **новоотпуснатите пенсии по чл. 68 от КСО** превърнат към трета категория труд през целия период намалява и от 38,3 години през 2010 г. достига 36,4 години през 2016 г. или 1,9 години намаление.

При лицата с **новоотпуснати пенсии по условията на чл. 69 от КСО** средният осигурителен стаж няма ясно изразена тенденция. Той е с най-ниска стойност от 45,9 години през 2011 г. и с най-високата стойност през 2014 г – 50,7 години. Осигурителният стаж за тази категория лица се превръща като три години действително изслужено време се зачита за пет години осигурителен стаж от трета категория труд, съгласно чл. 104, ал. 4 от КСО. В следващите алинеи 5-8 на чл. 104, са уредени условията за превръщането на осигурителният стаж на лицата по чл. 69, в съотношение 1:2 или 1:3, в зависимост от условията при които е положен стажа.

Фигура № 3 : Динамика на средния осигурителен стаж на пенсионерите с лични пенсии за ОСВ по чл. 68 и чл. 69 от КСО за периода 2010 – 2016 г. (в години)

2.3.2. Средна възраст на пенсионерите

Общата средна възраст на пенсионерите е в пряка зависимост от нормативно определената възраст за придобиване право на пенсия, което се отразява на средната възраст на пенсионерите с новоотпуснати пенсии, а също и от промените в средната продължителност на живота в България на населението в надпенсионна възраст.

Общата **средна възраст на пенсионерите** с лични пенсии за осигурителен стаж и възраст е 71,3 години в края на 2010 г. и постепенно нараства на 72,6 години в края на 2016 г., което е увеличение с 1,3 години.

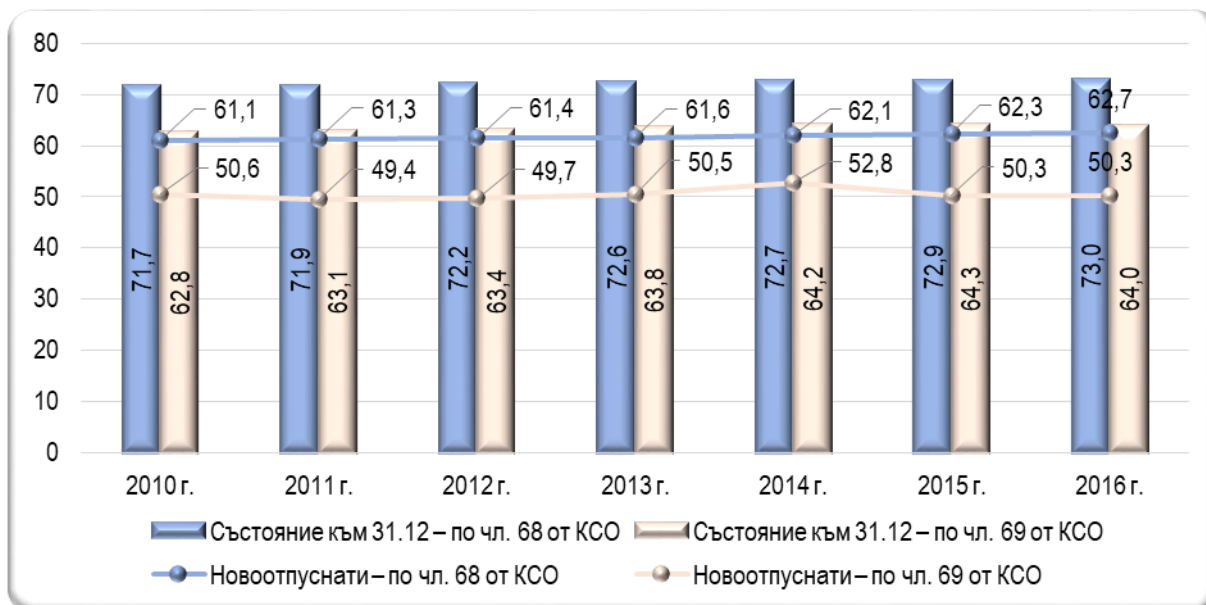
За получаващите **лична пенсия за осигурителен стаж и възраст по чл. 68 от КСО** средната възраст в края на 2010 г. е 71,7 години и плавно се покачва до 73 години в края на 2016 г., което е нарастване с 1,3 години за периода. Средната възраст на пенсионерите с лични пенсии за ОСВ по **чл. 69 от КСО** е съответно 62,8 години в края на 2010 г. и 64 години в края на 2016 г., или е налице ръст от 1,2 години за периода.

Фигура № 4 : Динамика на средната възраст на пенсионерите с лични пенсии за ОСВ за периода 2010 – 2016 г. (в години)

Средната възраст на пенсионерите с новоотпуснати пенсии (ефективна възраст на пенсиониране) варира, като все още остава сравнително ниска спрямо нормативно определената при масовия случай на пенсиониране, поради съществуването на законови разпоредби, които са изключение от основното правило и облекчават пенсионирането на някои групи и категории лица (чл. 68а, чл. 69, чл. 69а и чл. 69б КСО). Показателят нараства от 60,5 години за 2010 г. до 60,8 години за 2011 г. През 2012 г. се отчита намаление на средната възраст с 0,2 години спрямо 2011 г. поради промяна в структурата на пенсиониращите се за ОСВ лица. През 2014 г. средната възраст на пенсионерите с новоотпуснати пенсии е 61,7 години, което е повишение с 0,5 години спрямо 2013 г., когато възрастта е била 61,2 години. През 2015 г. средната възраст остава на нивото от 2014 г. През 2016 г. средната възраст на новоотпуснатите пенсии е 61,3 години и е намаляла с 0,4 години спрямо 2015 г. Това се дължи основно на големия брой новоотпуснати пенсии по чл. 69 от КСО, които се отпускат на по-ниска възраст.

Средната възраст на пенсионерите с **новоотпуснати лични пенсии по чл. 68** от КСО за разглеждания период се е повишила с 1,6 години – от 61,1 години за 2010 г. на 62,7 години за 2016 г. Това се дължи, както на нормативното нарастване на възрастта за пенсиониране, така и на увеличението през последните години на относителния дял на лицата на възраст над 65 години с новоотпуснати лични пенсии за ОСВ (2010 г. – 11,1%; 2011 г. – 13,7%; 2012 г. – 15,9%; 2013 г. – 18,0%; 2014 г. – 21,4%; 2015 г. – 23,7%; 2016 г. – 26,5%). Голяма част от тези пенсионери са с недостигащ стаж и са се пенсионирали при условията на чл. 68, ал. 3 от КСО.

Фигура № 5 : Динамика на средната възраст на пенсионерите с лични пенсии за ОСВ по чл. 68 и чл. 69 от КСО за периода 2010 – 2016 г. (в години)

При средната възраст на пенсионерите с **новоотпуснати лични пенсии за ОСВ по чл. 69** от КСО за анализирания период има малки изменения и тя остава на едно сравнително постоянно ниво, независимо от извършените нормативни промени в условията за пенсиониране за тази категория лица. За 2014 г. е отчетена най-високата стойност на показателя за периода – 52,8 години, което показва, че през тази година военнослужещите, полицаите и приравнените на тях лица са се пенсионирали с 2,3 години по-късно в сравнение с 2013 г., когато средната възраст е била 50,5 години. Покачването на средната възраст на новите пенсионери по чл. 69 от КСО през 2014 г. спрямо предходната година, независимо че отпадна изискването за навършена определена възраст на военнослужещите по ЗОВСРБ, се дължи на промяна в структурата на новите пенсионери по отношение на ведомството, от което се пенсионираат. За 2016 г. средната възраст запази нивото от 2015 г. (50,3 години), което показва че въвеждането на допълнително условие навършена възраст за всички лица, пенсиониращи се по чл. 69 от КСО не е оказало влияние върху ефективната им възраст за пенсиониране. Друга причина е, че част от новоотпуснатите пенсии в началото на 2016 г. са по подадени молби в края на 2015 г., преди въвеждането на възраст за пенсиониране за лицата по чл. 69.

2.3.3. Средна продължителност на получаване на пенсия

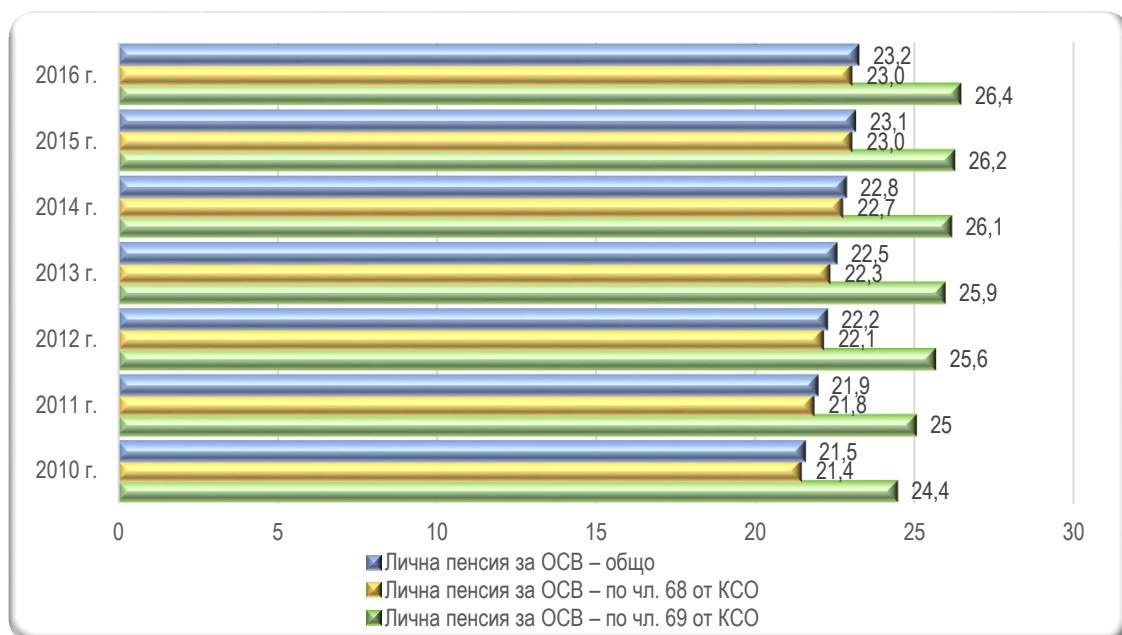
Средната продължителност на получаване на една лична пенсия се определя от данните за броя на прекратените лични пенсии поради смърт за отчетната година и от информацията за годината, през която са били отпуснати тези пенсии.

Общата **средна продължителност на получаване на лична пенсия за осигурителен стаж и възраст** през периода 2010 – 2016 г. бележи постоянно нарастване от 21,5 в началото на 23,2 години в края на периода, което представлява увеличение с 1,7 години.

За 2016 г. **средната продължителност** на получаване на лична пенсия за осигурителен стаж и възраст **по чл. 68 от КСО** е 23,0 години, което е с 1,6 години повече спрямо стойността на този показател за 2010 г., когато продължителността на получаване е била 21,4 години. Подобна е тенденцията и при пенсиите за осигурителен стаж и възраст **по чл. 69 от КСО**, като нарастването в продължителността на получаване е с 2,0 години – от 24,4 за 2010 г. на 26,4 години за 2016 г.

Сравнителният анализ показва, че средната продължителност на получаване на една лична пенсия за ОСВ е най-голяма за пенсионерите с пенсии за осигурителен стаж и възраст по чл. 69 от КСО, което се дължи на облекчените условия и по-ранното пенсиониране на тази група лица.

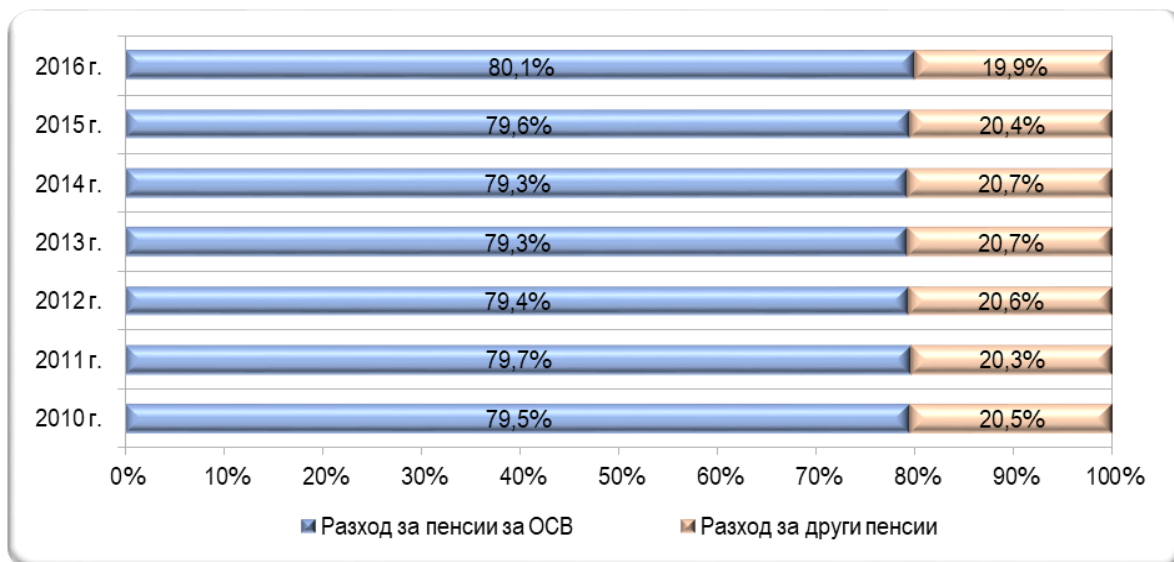
Фигура № 6 : Динамика на средната продължителност на получаване на една лична пенсия за ОСВ за периода 2010 – 2016 г. (в години)

2.4. Разходи за пенсии за осигурителен стаж и възраст

Основният вид пенсия, отпускана по българското законодателство и получавана от най-голям брой пенсионери, е тази **за осигурителен стаж и възраст**, поради което разходите за пенсии за ОСВ имат **най-висок дял в общите разходи за пенсии**.

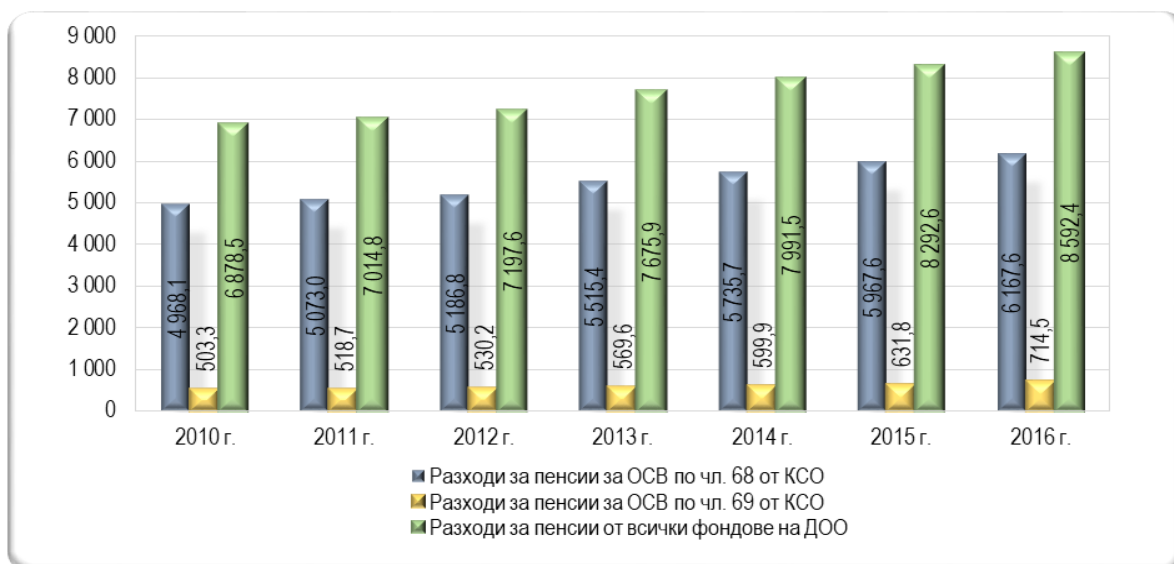
За разглеждания период **разходите за пенсии за осигурителен стаж и възраст през всяка следваща година нарастват** и достигат най-високата си стойност през 2016 г. В тях са включени изплатените суми за пенсии за ОСВ по чл. 68 и чл. 69 от КСО, както и пенсиите за ОСВ по отменени закони (Закон за пенсиониране на земеделските стопани-кооператори и Указ № 265 от 1953 г. за взаимно осигуряване членовете на трудово-производителните кооперации), които бяха превърнати и приравнени на пенсии за осигурителен стаж и възраст и продължават да се изплащат на правоимащите лица.

Разходите за пенсии за ОСВ за 2010 г. са 5 471,4 млн. лв. и представляват 79,5% от общите разходи за пенсии. За 2016 г. изразходваната сума е в размер на 6 882,1 млн. лв., което е 80,1% от всички разходи за пенсии (*Фигура № 7*). За периода 2010 – 2016 г. **годишният разход за пенсии за ОСВ в абсолютна стойност е нараснал с 1 410,7 млн. лв. или с 25,8%**.

Фигура № 7 : Динамика на дела на разходите за пенсии за ОСВ от общите разходи за пенсии за периода 2010 – 2016 г.

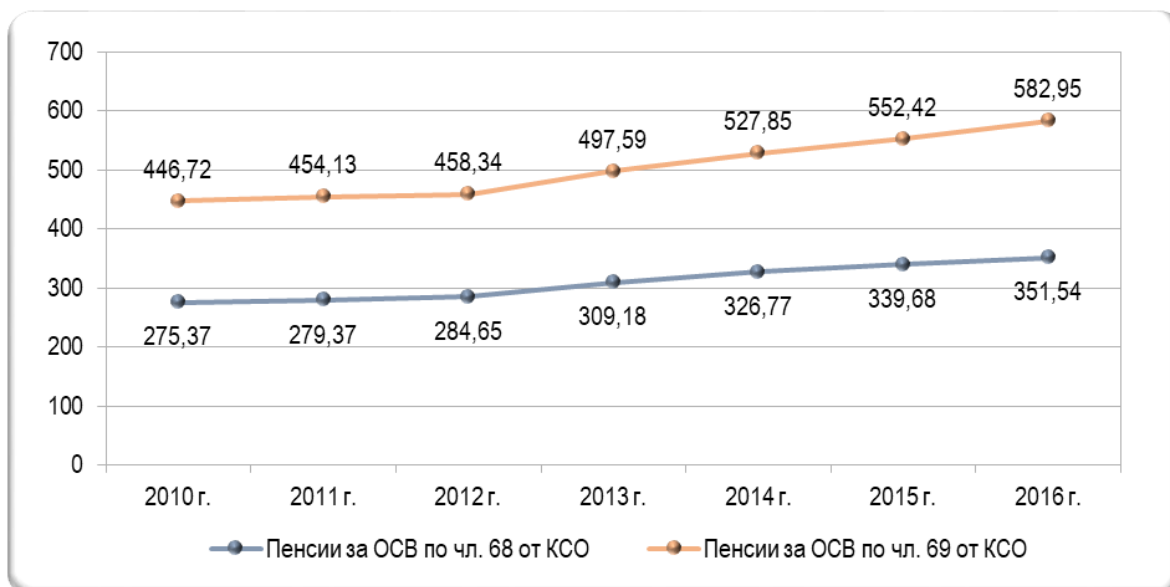
В абсолютна стойност и за двете групи пенсионери (по чл. 68 и чл. 69 от КСО) **разходите** през периода 2010 – 2016 г. **нарастват** ежегодно. Разходите за пенсиите по чл. 68 от 4 968,1 млн. лв. за 2010 г. се увеличават с близо 1,2 млрд. лв. и за 2016 г. достигат 6 167,6 млн. лв. Изразходваната сума за пенсии по чл. 69 от КСО за 2016 г. (714,5 млн. лв.) е с 211,2 млн. лв. повече отколкото в началото на периода, когато е била 503,3 млн. лв. Динамиката на разходите за пенсии за ОСВ по видове и като цяло от всички фондове на ДОО е представена на Фигура № 8.

Фигура № 8 : Динамика на разходите за пенсии за ОСВ (в млн. лева) за периода 2010 – 2016 г.

Факторите с най-съществено влияние върху разхода за пенсии, са броят на пенсионерите, броят на пенсиите и средният им месечен размер.

С най-значително въздействие за постоянно нарастващия разход за пенсии за осигурителен стаж и възраст има нивото на средния месечен размер на пенсията.

Фигура № 9 : Динамика на средните размери³ (в лева) на пенсиите за ОСВ по чл. 68 и чл. 69 от КСО за периода 2010 – 2016 г.

При **средния размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст се отчита постоянно нарастване**. Средният размер на пенсията за ОСВ по чл. 68 от КСО от 275,37 лв. за 2010 г. се увеличава на 351,54 лв. за 2016 г. или със 76,17 лв. При пенсиите за ОСВ по чл. 69 от КСО средният размер от 446,72 лв. за 2010 г. нараства на 582,95 лв. за 2016 г. или със 136,23 лв.

Независимо от променящите се тенденции към намаляване или нарастване при броя на пенсиите и на пенсионерите, разходите за изплащане на пенсии, общо и в частност за пенсии за осигурителен стаж и възраст, не намаляват в абсолютен размер. Причините са комплексни и основно ежегодното нарастване на разходите за пенсии се дължи на:

- Т. нар. естествено повишение от факта, че новоотпусканите пенсии са с по-висок размер от прекратяваните, тъй като се изчисляват от по-висока осигурителна база или осигурителен доход;
- За разглеждания седемгодишен период три пъти беше извършено осъвременяване на пенсиите, което допринесе за повишаване на размерите им;
- Ръстът на размера на минималната пенсия за осигурителен стаж и възраст, който също беше повишаван неколккратно през последните години. Към 31.12.2016 г. пенсионерите с водеща пенсия за осигурителен стаж и възраст в минимален размер са 236 010 души, от които 231 363 с лична и 4 647 с наследствена пенсия;
- Нарастването на максималната пенсия от 700 лв. през 2010 г. до 910 лв. през 2016 г. успоредно с нарастването на максималния осигурителен доход;
- Ежегодното преизчисляване на размерите на голяма част от пенсиите с осигурителен стаж и осигурителен доход придобити след пенсиониране;
- Преференциите в зачитане на по-висок стаж при по-дълго оставане на пазара на труда.

³ Средните размери са изчислени от разхода за пенсии без пощенска такса и ДДС, като е включен разходът за добавките към пенсиите. Средствата са разпределени според вида на водещата пенсия.

III. Резюме и заключение

За времето от 2010 до 2016 г.:

- **Броят на пенсиите** за осигурителен стаж и възраст (в т.ч. пенсии за ОСВ по чл. 68 и чл. 69 от КСО, както и пенсии за ОСВ по отменени закони) е **намалял** с 41 851 пенсии или с 2,5%;
- Най-висок е **броят на новоотпуснатите пенсии за ОСВ** през първата година от анализирания период, след което се наблюдава **намаление**, като най-малък брой новоотпуснати пенсии се отчитат през 2013 г., след което отново нарастват;
- **При броя на пенсионерите**, получаващи пенсия за осигурителен стаж и възраст като водеща пенсия, **има спад** за периода с 40 309 души или с 2,4%;
- **Средният осигурителен стаж**, превърнат към трета категория труд, при пенсионерите с лични първи пенсии за ОСВ е **нараснал** от 36,8 години в края на 2010 г. на 37,6 години в края на 2016 г. или с 0,8 години;
- Общата **средна възраст на пенсионерите** с лични пенсии за ОСВ **бележи ръст** с 1,3 години и от 71,3 години за 2010 г. достига 72,6 години за 2016 г.;
- Общата **средна продължителност на получаване** на лична пенсия за ОСВ от 21,5 години за 2010 г. е **нараснала** на 23,2 години за 2016 г. или с 1,7 години;
- **Средният размер на пенсията** за ОСВ по **чл. 68 от КСО** от 275,37 лв. за 2010 г. се **увеличава** на 351,54 лв. за 2016 г. или със 76,17 лв., а по **чл. 69 от КСО** от 446,72 лв. за 2010 г. се **повишава** на 582,95 лв. за 2016 г. или със 136,23 лв.;
- **Годишният разход за пенсии за ОСВ** в абсолютна стойност е **нараснал** с 1 410,7 млн. лв. или с 25,8% за периода от 2010 – 2016 г.

* * *

Пенсионирането с пенсия за осигурителен стаж и възраст има два основни водещи аспекта – **кога** лицата ще се пенсионираат и **какъв размер** пенсия ще получават. За първия аспект са важни критериите за придобиване право на пенсия, а за втория – елементите на пенсионната формула за определяне първоначалния размер на пенсията, както и последващото ежегодно осъвременяване.

Пенсиите — най-вече от публични схеми, са основният източник на доход за по-възрастните поколения, които представляват значителна и все по-голяма част от населението, както у нас, така и в останалите европейски държави. Основното предназначение на пенсионните системи е да осигурят адекватни пенсионни доходи и да позволят на възрастните хора да се ползват с достоен стандарт на живот. За да бъде постигнато това през последното десетилетие се наблюдава значителен напредък в реформирането на пенсионните системи в ЕС, включително и в нашата страна. По-голямата част от държавите-членки промениха пенсионните си системи така, че да им придадат по-устойчива основа и да им дадат възможност да устоят на предстоящите демографски промени. Това бе постигнато чрез реформи, целящи да се приведат параметрите на системите в съответствие с фискалната устойчивост, или чрез структурни реформи.

В нашата страна през 2010 г. условията за пенсиониране отново станаха причина за обществен дебат и нови законодателни промени. Създаден беше Консултативен съвет по пенсионна реформа към Министъра на труда и социалната политика за изработване на предложения за мерки за гарантиране на дългосрочна финансова стабилност на българската пенсионна система и подобряване адекватността на пенсиите. С приемането на Закон за изменение и допълнение на Кодекса за социално осигуряване, който влезе в сила от 1 януари 2011 г., се предприеха първите стъпки към създаване на нова правна рамка за усъвършенстване на пенсионния модел у нас.

Българското пенсионноосигурително законодателство продължи да се усъвършенства, като усилията бяха насочени към намиране на балансиран и трайни решения по отношение на устойчивостта на осигурителната система и адекватността на осигурителните плащания. В допълнение към проведената през 2000 г. мащабна пенсионна реформа, през 2015 г. отново се

пренастроиха параметрите на българската пенсионна система, за да може тя да отговори на новите икономически, демографски и социални предизвикателства, пред които е изправено обществото. Беше приет пакет от краткосрочни и дългосрочни мерки за осигуряване на финансова стабилност на пенсионната система и подобряване адекватността на пенсиите. Приетите законодателни решения, по-голямата част от които са в сила от началото на 2016 г. водят до нарастване на приходите и оптимизиране на разходите в осигурителната система чрез въвеждане на по-строги и по-справедливи условия за достъп до пенсии, което ще доведе до намаляване на зависимостта ѝ от държавния бюджет в средносрочна перспектива.

* * *

2017 г.